

ЗА ПОЛИТИКАТА И ДЕМОКРАЦИЯТА

Николай Живков

Непосредствено след приемането на Конституцията на Република България бе актуално изграждането на нов тип институции за политическо управление на национално и локално ниво. През последните години нарасна ролята на политическата култура на гражданите и техните представители в изборните структури на публичната власт, на умението им чрез диалог и съпоставяне на мнения да решават проблемите и конфликтите в обществото.

В настоящия доклад се разглежда въпросът за подходите към политиката и ролята на демокрацията и конституционната правова държава за постигане на съгласие за общи действия между политическите сили, които участват в управлението на обществото.

1. За политиката

Политиката е свързана с управлението на обществото. Тя има отношения към интересите на живеещите в него граждани, които се определят от мястото им в системата на общественото разделение на труда. Техните позиции в него не са еднакви. Това поражда различията в социалния им статус и е предпоставка за конфликти. Тяхното преодоляване изисква намесата на органите на публичната власт.

Политиката намира израз в самия процес на превръщане на определени групови интереси в общи цели и норми за действие чрез органите на държавата и прилагането им за решаване на конфликтните проблеми в обществото¹.

В зависимост от начина, по който интересите на социалните групи се превръщат във всеобщи цели и резултатите, които се постигат с прилагането им, са формирани два подхода за разбиране възникването и мисията на политиката – конфликтен и консенсусен.

Консенсусният подход свързваме с възгледите на Аристотел. Според него тя “възниква в организирани държави, които признават, че са съв-

купност от много елементи, а не едно еднородно племе, религия или традиция”². Във връзка с разбирането му, че “полисът е съвкупност от много съставки” е и неговата теза за мисията на политиката. Според Аристотел тя е “най-главната измежду всички науки и изкуства”, защото висшето благо е преимуществено нейна цел, а то е справедливостта, т.е. това което е обща полза³. Именно от позицията на отношението на управляващите към общото благо той определя държавните форми като правилни и неправилни. В “правилните форми управляващите имат предвид общата полза, в неправилните само своето лично благо”⁴.

Разбирането на Аристотел за политиката като най-висша духовна дейност, насочена към постигане на определено общо благо в общности с разнороден състав е безспорен авторитет не само в древността, но и в средновековието. Тома Аквински развива християнската доктрина за държавата върху основата на идеите, изказани от Аристотел в “Политика”. В негов дух той отстоява тезата, че целта на държавата, а това означава и на следваната от нея политика е общото благо – осигуряване условия за достоен и разумен живот. Тъй като основните ценности на общото благо са предписани от бога, то и политическата дейност на управляващите изисква те в решенията си да изхождат от тях, а не от мненията на управляваните.

В зората на модерната епоха пръв Н. Макиавели разчупва традиционния начин на възприемане на политиката насочена към постигане на общо благо, което се внушава от теологичните ценности. От него тя се разглежда като съвкупност от дейности, целта на които е придобиване, запазване и използване на властта⁵. Така от Н. Макиавели насам, политиката вече не се свързва с разбирането за преодоляване на конфликти в името на определено общо благо, чрез приемливи решения, а се превръща в сфера на борба между противоположни интереси за постигане на победа на едните или другите. С издигането на идеята за класовата борба марксизмът дава своя принос в налагането на конфликтния подход за разбиране на политиката и практическата му реализация. На неговото разрушително за обществените отношения действие, с утвърждаването на демократизма в политическия живот на европейските страни, се противопостави и наложи консенсусния подход. Той стана водещ особено в годините след Втората световна война, когато те възприеха и утвърдиха в управленската си практика демокрацията и конституционната правова социална държава.

2. Демокрацията, конституционната правова държава и консенсусния подход в политиката

Консенсусната по своя характер политика, провеждана в европейските страни, стана възможна, първо, с прилагането от участниците в политическите взаимодействия, на началата на демокрацията при изработването и прилагането на решенията за политическо действие и второ, с установяването на конституционната правова и социална държава.

Прилагането на демокрацията във формирането и осъществяването на политиката се свързва с решаването на възникващите в обществото проблеми чрез диалог и обсъждане. Тя изисква да бъдат изслушвани всички страни замесени в спорния проблем, да се съпоставят дори противоречиви и изключващи се мнения, но да се намерят допирните точки за постигане на съгласие. В тази връзка предизвикателството, според А. Пантев, е “да се открият поредица от правила, които да олицетворяват общото съгласие”⁶.

Политическата практика на европейските страни, а и теорията на политиката определено дадоха отговор на въпроса за правилата. С фундаментално значение за изразяване интересите и вижданията на гражданите и тяхното трансформиране във воля на едно мнозинство, са процедурните правила, формулирани от Робърт Дал. Според него това са: избрани чрез гласуване длъжностни лица; свободни честни и често провеждани избори; свобода на словото; достъп на гражданите до алтернативни източници на информация; свободно сдружаване и граждански права за всички⁷. Посочените правила институционализират условията, определящи съгласието.

Обаче в политическия процес за постигане на съгласие за действие не по-малка е ролята и на принципите, формулирани от Ален Турен: представителност на управляващите – свободният им избор в условията на политически плурализъм; гражданственост, принадлежност и отговорност на всеки гражданин към политическата общност; равни човешки права, които ограничават властта на управляващите. Трите принципа взаимно се допълват и конституират демокрацията⁸. Свързващото звено между процедурните правила, установяващи равното участие на социалните субекти в политическия процес и принципите за активното им включване и ангажиране в него със съответни отговорности е издигнатият от Дейвид Хелд принцип на автономията на гражданите. Според него, той е основанието за съществуване на демокрацията и означава “способността на човешките същества да разсъждават самостоятелно, да бъдат саморефлексивни и самоопределящи се... способността да се обсъжда, преценява, избира и действа (или пък да

не се действа) в различни възможни посоки както в частния, така и в публичния живот, с оглед демократичното благо или по думите на Русо на “общото благо”⁹.

Конституционната правова държава е неразривно свързана с демокрацията и идеята за “общото благо”. Тя съвместява ценности и елементи на концепциите и практиката на исторически развилата се формална и материална правова държава.

Елементите на формалната правова държава се въплъщават в институционалната ѝ структура, изградена в съответствие с принципите за разделение на властите и включва органи, които осъществяват предоставените им правомощия по предварително установени процедури. Те създават правовия ред и в съгласие с неговите изисквания направляват живота в гражданското общество. Елементите на материалната правова държава намират израз в съдържанието и дейността на конституционната правова държава. Това са висши ценности и цели като свобода, равенство, справедливост, плурализъм на политическия живот и други, които съставляват ядрото на идеята за “общото благо”. То насочва държавата към постигане на социална справедливост¹⁰.

С утвърждаването на конституционната правова и социална държава се създават условия за успешно реализиране на консенсусния подход в политиката, защото водещ критерий при формулиране и провеждане на всеки курс от политически действия е “общото благо”. А то съдържа основополагащите начала на демокрацията. По този начин я налага като конституционно изискване и култура на всички участници в политическия живот.

БЕЛЕЖКИ

¹ Семов, М. Що е политика. С., 1991, с.14.

² Крик, Б. В защита на политиката. С., Унив. изд. “Св. Кл. Охридски”, 1989, с.15-16.

³ Аристотел. Т. 4, М., 1983, с.467.

⁴ История на политическите и правни учения. С., 1989, с.88.

⁵ Пугачев, В. П и А. И. Соловьев. Введение в политологию. М., 1999, с. 11.

⁶ Пантев, А. Раждането на модерната демокрация. С., Век 22, с. 84.

⁷ Дал, Р. За демокрацията. С., Обсидиан, 1999, с. 87.

⁸ Турен, А. Що е демокрация. С., 199 с.

⁹ Хелд, Д. Демокрацията и глобалния ред. От модерната държава към космополитно управление. 2004, с. 215.

¹⁰ Близнашки, Г. Формата на държавата. С., 1989, с. 96–98.